

LÄR DIG SKILJA PÅ SEGLARNA I FÄLT

Det har visat sig vara mycket svårt att särskilja blek tornseglare från vanlig tornseglare. Hans Larsson och Mats Wallin gör ett försök att bringa klarhet i vilka karaktärer som är artskiljande.

TEXT Hans Larsson och Mats Wallin

Att skilja blek tornseglare *Apus pallidus* från tornseglare *Apus apus* är ett ämne som med jämna mellanrum orsakar diskussioner i skådarsamhället, i Sverige såväl som utomlands.

Oklarheter kring vilka karaktärer som är artskiljande samt hur de geografiska variationerna ser ut är starkt bidragande till detta. Ämnet aktualiserades åter i Sverige under senhösten 2011 i samband med två fynd av blek tornseglare.

SYFTET MED DENNA ARTIKEL är att försöka reda ut svårigheterna vid bestämning av blek tornseglare samt belysa de viktigaste karaktärerna.

Artikeln ska inte betraktas som en fullständig genomgång av alla särskiljande detaljer, exempelvis tas inte skillnader i flyktsätt och läten upp då dessa hittills inte varit relevanta vid bestämning av vagranter. Istället koncentrerar vi oss på de viktigaste skillnaderna i utseende som vi har kunskap om i dagsläget.

Notera att denna text i huvudsak behandlar rasen *A. a. apus* av tornseglare och rasen *A. p. brehmorum* av blek tornseglare, som är mest aktuella ur ett nordeuropeiskt perspektiv.

Övriga raser tas upp kortfattat under rubriken Geografisk variation.

DETTA MATERIAL BASERAS på fältstudier av båda arterna i Norden, Portugal, Spanien, Italien, Grekland, Jordanien, Oman, Förenade Arabemiraten samt Kuwait. Dessutom har en ansenlig mängd foton analyserats. Vidare har skinnsamlingen av seglare på Zoologisk Museum i Köpenhamn studerats och vi har gått igenom diverse artiklar och böcker i ämnet.

Hans Larsson är medlem av SOF:s rariteteskommitté och en erkänt skicklig fågelmålare. Han har intresserat sig för fältbestämning inom flera fågelgrupper, till exempel trutar.

Mats Wallin är aktiv skådare sedan 1960-talet. Gammal göteborgare som flyttade till Öland 1990. Har varit medlem i regionala rapportkommittén på Väst-kusten och på Öland.

En hel del frågetecken kvarstår och mer kunskap behövs. Detta gäller exempelvis skillnaderna mellan de olika rasernas utseende och deras utbredning. Vår förhoppning är att denna artikel ska underlätta säkra artbestämningar och öka intresset för fortsatta studier av dessa fantastiska fåglar!

UTBREDNING OCH FLYTTNING

TORNSEGLARE: Tornseglaren häckar i ett vidsträckt område från västra Europa och hela vägen till östra Kina. Nordgränsen går från barrskogsbältet i norra Skandinavien till sydöstra Sibirien, och sydgränsen från nordvästligaste Afrika till Himalaya.

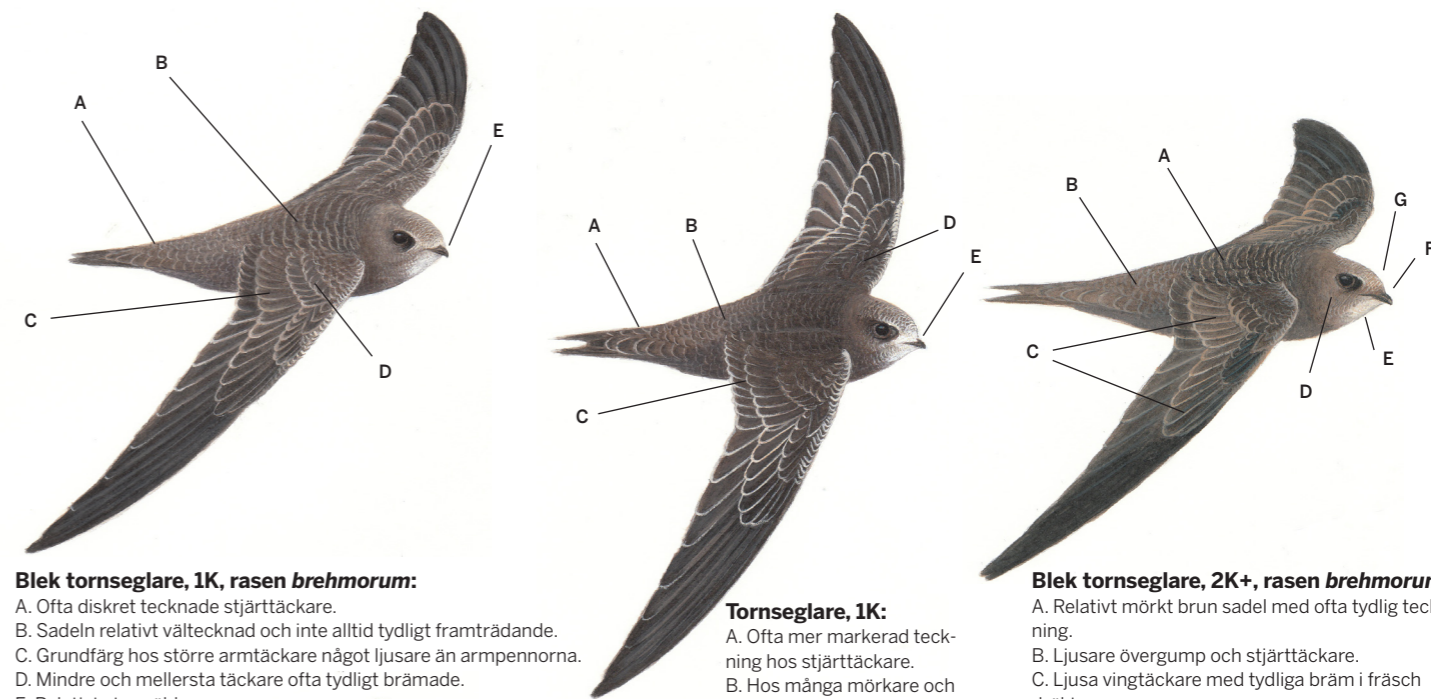
Den sydöstra rasen *pekinensis* häckar från Iran och österut till norra Kina, med en möjlig övergångszon mot nominatrasen från östligaste Turkiet till Altai. Med tanke på att två asiatiska seglararter med en östligare utbredning än *pekinensis* (taggstjärtseglare och orientseglare) har anträffats ett flertal gånger i Västeuropa, torde fynd av *pekinensis* inte vara alltför orimliga.

Nominatrasen återkommer till de europeiska häckningsplatserna från mars till maj-juni och flyttar söderut igen i juli-oktober, med enstaka kvardröjande individer i november.

Båda raserna övervintrar i södra Afrika. I Mellanöstern och Medelhavsområdet kan enstaka fåglar sällsynt anträffas under vintern.

En tornseglare som försågs med en ljuslogger på häckningsplatsen i sydöstra England visade sig spendera merparten av året (augusti-april) i västra Kongo, med en kortare vistelse i östligaste Moçambique (Appleton 2010).

Sex svenska tornseglare som följdes med samma teknik 2009-2010 vistades också i Kongobäckenet under vintern (Åkesson et. al. 2012).

Blek tornseglare, 1K, rasen *brehmorum*:

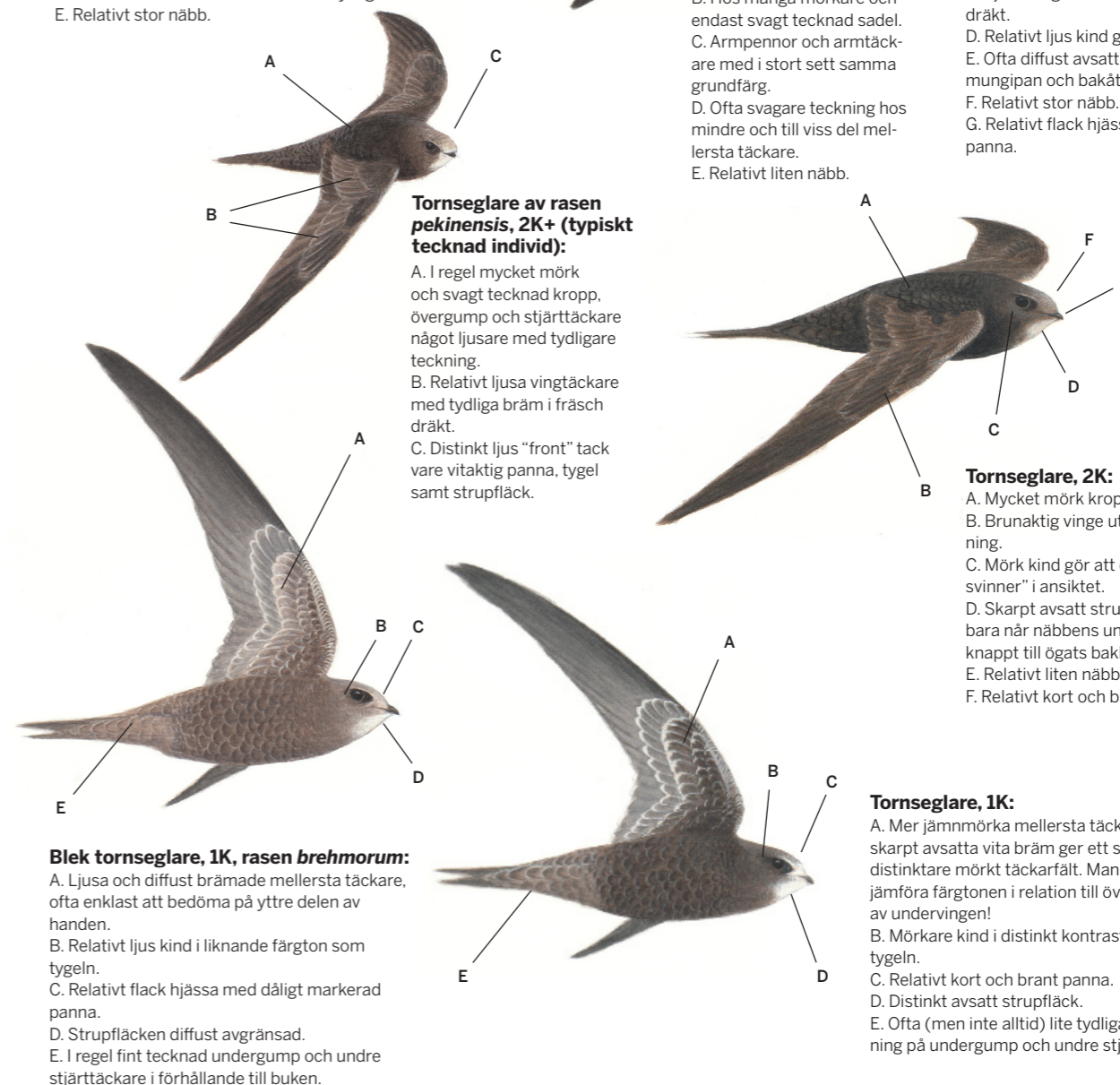
- A. Ofta diskret tecknade stjärttäckare.
- B. Sadeln relativt vältecknad och inte alltid tydligt framträdande.
- C. Grundfärg hos större armtäckare något ljusare än armpennorna.
- D. Mindre och mellersta täckare ofta tydligt brämde.
- E. Relativt stor näbb.

Tornseglare, 1K:

- A. Ofta mer markerad teckning hos stjärttäckare.
- B. Hos många mörkare och endast svagt tecknad sadel.
- C. Armpennor och armtäckare med i stort sett samma grundfärg.
- D. Ofta svagare teckning hos mindre och till viss del mellersta täckare.
- E. Relativt liten näbb.

Blek tornseglare, 2K+, rasen *brehmorum*:

- A. Relativt mörkt brun sadel med ofta tydlig teckning.
- B. Ljusare övergump och stjärttäckare.
- C. Ljusa vingtäckare med tydliga bräm i fräsch dräkt.
- D. Relativt ljus kind gör att ögat framträder väl.
- E. Ofta diffust avsatt strupfläck som uppåt när mungipan och bakåt förbi ögats bakkant.
- F. Relativt stor näbb.
- G. Relativt flack hjässa med dåligt markerad panna.

Tornseglare av rasen *pekinensis*, 2K+ (typiskt tecknad individ):

- A. I regel mycket mörk och svagt tecknad kropp, övergump och stjärttäckare något ljusare med tydligare teckning.
- B. Relativt ljusa vingtäckare med tydliga bräm i fräsch dräkt.
- C. Distinkt ljus "front" tack vare vitaktig panna, tygel samt strupfläck.

Tornseglare, 2K:

- A. Mycket mörk kropp.
- B. Brunaktig vinge utan tydlig brämning.
- C. Mörk kind gör att ögat nästan "försvinner" i ansiktet.
- D. Skarpt avsatt strupfläck som uppåt bara när näbbens underkant och bakåt knappt till ögats bakkant.
- E. Relativt liten näbb.
- F. Relativt kort och brant panna.

Tornseglare, 1K:

- A. Mer jämnmörka mellersta täckare med skarpt avsatta vita bräm ger ett större och distinktare mörkt täckarfält. Man bör alltid jämföra färgtonen i relation till övriga delar av undervingen!
- B. Mörkare kind i distinkt kontrast mot tygeln.
- C. Relativt kort och brant panna.
- D. Distinkt avsatt strupfläck.
- E. Ofta (men inte alltid) lite tydligare teckning på undergump och undre stjärttäckare.

BLEK TORNSEGLARE: Häckar från Kanarieöarna och Madeira i väster i ett bälte som sträcker sig till sydöstra Iran, med sydgräns i Sahel och trolig nordgräns i sydligaste Schweiz.

Enstaka individer kan ses i Sydeuropa under vintern, men arten flyttar såvitt känt till Afrika söder om Sahara i september-november. Vårflyttare återkommer så tidigt som i februari till Sydeuropa. Således hinner den under gynnsamma förhållanden med att föda upp två kullar, medan tornseglaren normalt sett har en kull.

Den sena flygperioden (september-oktober) för andrakullen hos blek tornseglare stämmer bra med senhöstuppträdandet i norra Europa.

Tre raser av blek tornseglare har beskrivits: nominatrasen *pallidus* i de södra delarna av Nordafrika bort till Mellanöstern, *brehmorum* i större delen av Medelhavsområdet, samt *illyricus* som häckar längs Adriatiska havets östra kust, huvudsakligen i Kroatien.

Blek tornseglare är en mycket sällsynt gäst i Nordeuropa med flest fynd från senhösten, främst i skiftet oktober-november. Ett mindre antal fynd finns utspridda över vår- och sommarmånaderna.

ALLMÄNNA SVÄRIGHETER

MÅNGA KÄNNER SÄKERT IGEN frustrationen man kan känna inför bestämning av blek tornseglare. Även på platser där arten är vanligt förekommande kastas man stundom mellan hopp och förtvivlan.

En viktig orsak till detta är att stora delar av båda arternas fjäderdräkt är mer eller mindre glansig och ofta starkt ljusreflekterande. Därför skiftar de otroligt mycket i teckning och färg beroende på ljusförhållanden och vinklar. Inte minst gäller detta tornseglaren.

Fint medljus eller underbelysning i solskin tydliggör färger och mönster som annars förblir oupptäckta, medan en gråmulen dag effektivt målar den ljusaste seglare dystert jämnmörk.

Ännu ett problem är hur man bäst beskriver färgen hos en ensam seglare. Är den beige, beigebrun, ljus brun eller gråbrun? Var drar man skiljelinjerna i en sådan subjektiv fråga? Dilemmat med färgbedömning och hur man upplever färgen hos tornseglare och blek tornseglare har avhandlats i detalj av Ahmad och Adriaens (2010).

Skillnaden i färgton mellan arterna är i regel iögonfallande vid direkta jämförelser, men då sådana tillfällen är sällsynta när det handlar om felflugna individer väljer vi att i huvudsak beskriva andra, mer konstanta, karaktärer i denna genomgång.

Form och proportioner kan vara en god ledtråd, åtminstone då man ser arterna tillsammans. Man ska dock komma ihåg att faktorer som beteende, flyktstil samt väder och vind ofta påverkar en

Tornseglare, 1K

En lite knubbig och kontrastrikt tecknad tornseglare, på hösten, som omedelbart avviker från den välbekanta bilden av tornseglaren som en väldigt slank och nästan helt sotsvart fågel. Särskilt iögonfallande är ansiktsteckningen med utbredd vit strupfläck, vit panna och tygel, mörk ögonmask, en bruntonad kropp som dessutom visar ett tydligt fiskfjällsmönster, samt en ljusare gråbrun undergump. Vingundersidan är också väldigt kontrastrikt tecknad. Samtliga karaktärer återkommer ofta i beskrivningar av blek tornseglare. Detta är emellertid en helt normal juvenil tornseglare. Juvenila fåglar skiljer sig ofta från äldre på att ha lite bredare och trubbigare vingar samt kortare stjärt, vilket ger dem en mer kompakt jizz. Falsterbo, Sverige augusti 2010.

FOTO: HELGE SÖRENSEN

FOTO: HANS LARSSON

Tornseglare, 3K+ (till vänster) med två 1K-fåglar.

Notera skillnaderna mellan de tre individerna i både färg och teckning. Medan äldre fåglar i stort sett är konstanta i utseendet så finns det alltså en ganska tydlig variation hos juvenila tornseglare. Vissa är ganska lika äldre fåglar i färgen, med begränsat ljus i ansiktet och endast svag brämning, främst på vingens yttre del. Andra, som fågeln längst till höger, har en ljusare grundfärg och distinkt vitaktig brämning vilket förstärker det kontrastrika helhetsintrycket, speciellt på lite längre håll. På flera håll i litteraturen anges juvenila tornseglare vara svartare än adulta, vilket alltså inte är helt korrekt. Förväxling med blek tornseglare ligger nära till hands om man inte är beredd på denna variation, speciellt vid observationer av ensamma fåglar. Skåne, Sverige juli.

FOTO: ANDREA SVAHN

Tornseglare, 1K

Juvenila tornseglare utmärks bland annat av distinkt ljusbrämde vingtäckare och vingpennor. Notera också vitbrämde vingframkant. Skåne, Sverige, juli.

FOTO: ANDREA SVAHN

Tornseglare, 1K

Undervingen av samma fågel. Lägga märke till distinkta vita bräm också på undre vingtäckare. Skåne, Sverige, juli.

FOTO: EMIL LUNDAHL

Tornseglare, 2K

Pennor och täckare uppvisar ett relativt jämnt fördelat slitage och är spetsiga till formen. De yttre fjädrarna liksom armpennorna påverkas dock inte lika mycket av slitage som övriga, tack vare från början kraftigare pigmentering. Hos denna individ ses en inre större täckare och flera mellersta och mindre täckare som är nya. Falsterbo, Sverige, 14 juli 2012.

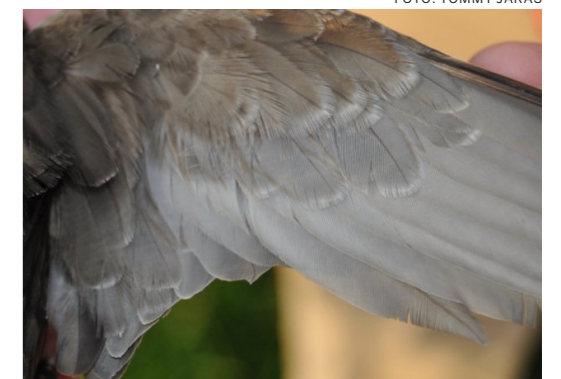

FOTO: TOMMY JÄRÅS

Tornseglare, troligen 2K

De flesta undre vingtäckarna hos denna fågel är starkt blekta och förmodligen juvenila med ännu ganska breda bräm. Notera att vingruggningen inletts med troligtvis två innersta handpennor som saknas, samt även den spetsiga formen på nästa handpenna, vilket är ytterligare ett indicium för 2K. Göteborg, Sverige, 22 juni 2012.

FOTO: MÅNS KARLSSON

Tornseglare, 3K+

Större armtäckare, inre större handtäckare och inre handpennor är brunare och med lite slitna toppar jämfört med resten av vingen. Märk till exempel hur fjädrarna blir fräschare, glansigare och mer rundade utåt handen. Närvaron av färgskillnader och "ruggningsgränser" är alltså helt normalt för äldre fåglar. Observera att de nyare mellersta och mindre täckarna nära ända ut på handen (iillvingen dock gammal), vilket troligen är god karaktär gentemot 2K. Falsterbo, Sverige, 24 juli 2012.

FOTO: MÅNS KARLSSON

Tornseglare, 3K+

Samma fågel som föregående. Svartbrun färg på mindre och mellersta täckare i skarp kontrast mot ljusare större täckare och vingpennor. Många individer visar tunna bräm på täckarna som här. Falsterbo, Sverige, 24 juli 2012.

seglare flyktsilhuetten dramatiskt, vilket kan göra jämförelser problematiska.

Skillnader i flyktsättet kan ibland vara rätt uppenbara, men även detta är i högsta grad något som påverkas av väder och vind samt typ av aktivitet, exempelvis sträckflykt, födosök och så vidare.

DEN KANSKE VIKTIGASTE orsaken till svårigheterna kring bestämning av blek tornseglare är att de populäraste karaktärerna i flera fall varit missvisande. Detta har lett till att flera fynd i Nordeuropa på felaktiga grunder har publicerats som bleka tornseglare.

Ett särskilt intressant fall av felbestämning finns beskrivet från Shetlandsöarna, där en brunaktig och välbrämrad seglare som sågs på nära håll under skiftande ljusförhållanden bestämdes till blek tornseglare av flera erfarna skådare.

Alla skådarna på plats var överens om att både dräkten och de strukturella karaktärerna stämde bra för blek tornseglare, som att fågelns hade en "knubbigare" kropp och var mer trubbigad än en tornseglare. Foton visar dock tydligt att fågelns var en tornseglare.

Författaren skriver i artikeln att om det inte vore för foton hade det troligtvis gjorts en positiv fyndbeskrivning, som mycket väl kunde ha blivit godkänd och publicerad som blek tornseglare (Fray 2008).

Ett av problemen är att adulta och juvenila fåglar ofta blandats samman i beskrivningar av båda arterna. Detta är problematiskt eftersom flera karaktärer inte är fullt användbara i respektive dräkt. Okunskap kring variationen hos juvenila tornseglare är också en betydande faktor.

Korrekt uppgifter har publicerats i flera olika sammanhang genom åren, men det är svårt att få en bra överblick av dessa.

PROBLEM OCH FÖRDELAR MED FOTON. Det är sant att man i många fall får ovärderlig hjälp av bra stillbilder tagna under gynnsamma omständigheter, men risken är stor att man blir lurad när avstånd, vinklar och ljus är sämre.

Man har gärna en förhoppning om att foton ska återge verkligheten korrekt och då är det lätt att glömma bort det kritiska tänkandet; hur påverkar solbelysning eller kamerans inställningar intrycket av fågelns dräkt och teckning? Kan man verkligen lita på några enstaka bilder när man ska bedöma form och proportioner?

Om man tar hänsyn till omständigheterna är stillbilder dock oundgängliga för att kunna göra detaljstudier som annars bara är möjliga med fågelns i handen, och vid en flyktig observation kan de vara helt avgörande för artbestämningen.

Tornseglare, 2K

Vid normala fältobservationer är det svårt att säkert åldersbestämna 2K-fåglar, men med ett gott foto som underlag är det ofta fullt möjligt. Lägga märke till att de bruna juvenila vingfjädrarna visar ett rätt jämnt fördelat slitage även om färgen skiljer något inbördes. Speciellt handtäckarnas och de yttre handpennornas spetsighet är påfallande. Märk också avsaknaden av glansighet i de juvenila fjädrarna. Denna individ har, förutom hela kroppen och stjärten, även ruggat in några enstaka inre armtäckare av adult typ, både större, mellersta och mindre. Falsterbo, Sverige, 31 juli 2012.

FOTO: HANS LARSSON

RUGGNING

TORNSEGLARE: Ungfågeln ruggar kroppsfjädrarna under första vintern, liksom stjärten och enstaka armtäckare, och återvänder med slitna juvenila vingfjädrar. Från och med andra levnadsåret genomförs en årlig komplett ruggning.

Tornseglare påbörjar normalt inte ruggningen så länge de är hos oss, men det förekommer regelbundet att någon eller några inre handpennor och täckare byts innan flyttningen. Enstaka äldre (3K+) tornseglare anländer på våren med den yttersta handpennan (hp 10) oruggad och sliten.

BLEK TORNSEGLARE: Unga bleka tornseglare ruggning är fortfarande i stort sett okänd (Ahmad & Adriaens 2010). Hos äldre fåglar inleds den kompletta ruggningen, med de inre handpennorna med respektive täckare, i större utsträckning på häckplatserna för att avstanna under höstflyttningen.

På våren är det inte ovanligt med en kvarhållen och sliten yttersta handpenna (hp 10), och det gäller någon gång även hp 9. Den generella skillnaden i ruggning är dock av ringa värde när man ställs inför en enstaka individ.

ÅLDERSBESTÄMNING

BÅDA ARTERNA – JUVENIL DRÄKT: Ungfågeln skiljs på hösten ganska enkelt från äldre fåglar på helt jämn och fräsch dräkt med framförallt tydligt ljusbrämrad vinge, vilket gäller båda arterna. Speciellt tydligt är det på handtäckarna, inre handpennorna och armpennorna som visar en distinkt ljus bakkant, något som syns även på längre avstånd.

Undre vingtäckarna är också mer distinkt brämrad jämfört med hos adulta. Äldre fåglar är något mörkare och brunare med en glansigare fjäderkvalitet, och vid direkt jämförelse upplevs i regel en skillnad mot de mer kallt färgade juvenila.

FOTO: HANS LARSSON

Tornseglare, 3K+

Här en fräschare uppsättning vingfjädrar. Rundade toppar på främst yttre handpennor och täckare visar att dessa inte hunnit slitas särskilt mycket och således är relativt nya = 3K+. Hos många kan skillnaden i slitage mellan de äldre inre fjädrarna och de nyare yttre vara rätt stor ibland, men denna individ är relativt välhållen överlag, om än lite solblekt. Nyare mellersta och mindre täckare skapar en mörk framdel av vingen som närmast smälter ihop med sadeln. Som kurios – lägg gärna märke till huvudprofilen med kort och brant panna, liksom hos föregående fågel. Tommarp, Sverige, 21 juni 2012.

FOTO: HANS LARSSON

Tornseglare, 1K

Mörk individ med begränsad ljus brämning, men likväl distinkt tecknad i ansiktet med till exempel skarpt "ögonbryn" och kraftig färgskillnad mellan svartbrun kind och vitaktig tygel. Notera även den "korta" och branta pannan. Simrishamn, Sverige augusti 2012.

FOTO: NICOLA CILLO

Blek tornseglare, 1K, rasen brehmorum

Juvenil blek tornseglare är som synes en rätt jämnfärgad gråbrun fågel! Ansiktsteckningen är diskret på grund av den ljusare grundfärgen på huvudet och de vita tonerna på strupe, tygel och panna är mer dämpade. Som en konsekvens är färgskillnaden mellan kind och tygel knappt märkbar. Den ljusa fjällningen på hjässan kontrasterar dessutom dåligt och det ljusa "ögonbrynet" sticker inte ut på samma vis som hos tornseglare. Märk också flackare hjässa och relativt stor näbb. Italien, 6 oktober 2008.

Eftersom pågående vingruggning endast uppvisas av äldre fåglar (2K+) under hösten, så är vingruggning om en sådan kan konstateras en god karaktär att använda vid åldersbestämning. Man bör dock se upp med blöta eller skadade handpennor, som kan ge intryck av slitage eller ruggluckor även hos juvenila fåglar.

Juvenila fåglar av båda arterna ger i regel ett mer kompakt intryck än slimmade adulta fåglar, en skillnad som kan vara speciellt påfallande då man ser adulta och juvenila tillsammans på sensommaren.

TORNSEGLARE 2K: En säker åldersbestämning kräver i regel att man har fågelns i handen eller lyckas få ett bra foto att detaljstudera. Ettåringar på sommaren kan vara ganska distinkta tack vare den kvarhållna juvenila vingen, vilket ger en tydlig kontrasteffekt mellan vinge och sadel på ovasidan.

Vingen är rätt brun och jämnt sliten och de juvenila fjädrarna saknar i regel svartaktig glans även om speciellt ytterhanden oftast har en mörkare grundfärg. Även på undersidan ses en kontrast mellan blekta och slitna juvenila täckare och fräschare kroppsfjädrar.

TORNSEGLARE 3K+: Äldre tornseglare visar även de en färgskillnad mellan kropp och vinge på ovasidan, men den är oftast inte lika uttalad som hos 2K-fåglar tack vare en gradvis skillnad i slitage och färg mellan nyare och äldre fjädrar. Kontrasten mot blekta och bruna större täckare kan dock vara ganska tydlig. Speciellt tydligt kontrasterar de mellersta handtäckarna, och man får ett intryck av att de både ruggas in sist av alla fjädrar samt att de fått en extra dos melanin och glanssprakt.

BLEK TORNSEGLARE 2K: Som nämnts under rubriken Ruggning är den allmänna kunskapen om subadulta bleka tornseglare fortfarande bristfällig, och i nuläget kan artikelförfattarna inte redogöra för utseendet hos 2K-fåglar.

BLEK TORNSEGLARE 2K+: Fåglar med adult teckning visar samma gradvisa skillnad i slitage hos vingfjädrarna som 3K+ tornseglare gör. Mellersta täckarna är likaså fräscha och vackert glänsande och kontrasterar ofta ännu bättre än hos tornseglare tack vare ljusare bottenfärg på vingen.

Form och proportioner

TORNSEGLARE: Ser mestadels väldigt slank och nästan utmärkt ut. Stjärten är djupt kliven och handen är smal och spetsig på grund av att näst yttersta pennan i regel är klart längst. Juvenila fåglar är dock lite knubbigare och har aningen trubbigare vinge samt grundare kliven stjärt.

FOTO: KENNETH BENGTSOON

Tornseglare, 1K

Mörkt brun grundfärg ("hög kakaohalt") och kontrastrikt ansikte med distinkt fjällning, smalt vitt "ögonbryn" och stor färgskillnad mellan kind och tygel är typiskt. Lägg också märke till skarpt avsatt vingbrämning, som är tydligast på handtäckarna, och i stort sett jämtonade armtäckare och armpennor. Övre stjärttäckare med kraftigare teckning jämfört med sadeln. Pannan är kort och brant. Skåne, Sverige, 25 juli 2007.

FOTO: PER GYLSETH

Blek tornseglare, 1K, troligen rasen *brehmorum*

Ljusare gråbrun grundfärg ("mer mjölk i chokladen") och som helhet mer jämtonad. Färgskillnaden mellan kind och tygel är diskret och den beigevita strupfläcken är diffust avgränsad. Märk mjukare och rätt jämnt fördelad brämning på vingen och inte minst skillnaden i grundfärg mellan armtäckare och armpennor, vilket tillsammans med mörkare framvinge skapar en mörk inramning av vingen. Notera också den flackare hjässan jämfört med tornseglare. Fornebu, Norge, oktober 2005.

FOTO: YINGTAO SONG

Tornseglare, 1K, rasen *pekinensis*

Bortsett från en möjligen lite större strupfläck och ljusare huvud så är denna fågel väldigt lik ungfåglar av nominatrasen, och samma tumregler gentemot blek tornseglare verkar hålla. Detta är dock den enda 1K *pekinensis* vi artikelförfattare sett bilder på, så tyvärr vet vi i nuläget inget om den individuella variationen hos rasen. Shaanxi, Kina, 3 juli 2006.

Huvudet är i profil ganska jämsmalt med en "kort" och brant panna. Detta ger en trubbig huvudprofil som faktiskt påminner lite om en grindval (!). Näbben är relativt kort och klen. Huvudprofilen är förvånansvärt användbar på silhuettfoton, även på längre avstånd och alltså något att tänka på då man ställs inför en seglare i sämre ljusförhållanden.

BLEK TORNSEGLARE: Vid direkt jämförelse aningen tjockare i kroppen med grundare kluven stjärt, bredare hand och en något trubbigare vingpets (tack vare mer jämnlånga yttersta handpennor).

Skillnaden i vingformel är dock svårare att se, till och med på foton! Man bör komma ihåg att vissa 2K+ återvänder på våren med en eller två slitna yttre handpennor, vilket kan få handen att se spetsigare ut.

I profil har blek tornseglare i regel ett mer konformat huvud med en flackare hjässa och en grövre och mer framträdande näbb. Under- eller ovanifrån är både huvud och näbb bredare jämfört med tornseglare. Observera att vi på foton av förmodade *pallidus* från Mellanöstern noterat en förhållandevis nätt och tornseglarlik näbb jämfört med *brehmorum* och *illyricus* från Medelhavsområdet.

DRÄKT HOS JUVENILA FÅGLAR

FÖRST OCH FRÄMST är det viktigt att framhålla att juvenila fåglar av båda arterna varierar individuellt i både färgton och teckning.

Inte sällan ser de ljusare ut än äldre fåglar, om än med en lite kyligare färg. Ofta finns en distinkt ljus brämning på både kropp och vinge. Andra individer är mörkare och svagare markerade och ligger något närmare äldre fåglar i helhetsintryck.

HUVUD

TORNSEGLARE: Ansiktets ljusa teckning är ofta det mest iögonfallande hos juvenila tornseglare, speciellt när man ser dem tillsammans med äldre fåglar på sensommaren. Många har en utbredd vit teckning på panna, tygel och strupe, vilket ger en distinkt vit "front".

Distinkta bräm på främst hjässan gör att ögontrakten framstår som det mörkaste partiet i ansiktet och bidrar till intrycket av en mörk mask, något som ofta framhållits som en karaktär för blek tornseglare. Tornseglare har även ett skarpt vitt "ögonbryn" som framhäver masken.

BLEK TORNSEGLARE: Har ett relativt jämtonat ljust brungrått huvud med diskretare avsatt brämning och diffusare övergång till den ljusa strupfläcken (som inte alltid måste vara särskilt stor). Blek tornseglare har också ett slags ögonmask, men den ser lite annorlunda ut på grund av att huvudet i övrigt

är distinkt ljusare än ögontrakten. De mörkaste fjädrarna i ansiktet är omedelbart framför ögat, vilket ger ett stort och väl framträdande "Alien-öga" (Malling Olsen 2004).

En bra tumregel, som är förhållandevis oberoende av yttre omständigheter som till exempel skiftande ljus, är att jämföra färgen på kinden respektive tygeln. Hos blek tornseglare ligger dessa partier rätt nära varandra i ljushet, medan kontrasten är större hos tornseglare på grund av ljusare "front" och mörkare färg i resten av ansiktet.

KROPPSUNDERSIDA

TORNSEGLARE: En del fåglar kan visa ett förvånansvärt tydligt mörkt fiskfjällsmönster med ljusa bräm, så närvaron av "fjällig" buk är alltså inget som är onormalt för tornseglare.

Tornseglare har ofta ett ganska jämnt fördelat mönster över buk, undergump och stjärttäckare, ibland tydligare tecknat på de sistnämnda delarna. Dock är själva grundfärgen på undergump och stjärttäckare tydligt ljusare än på buken.

BLEK TORNSEGLARE: I genomsnitt ses aningen bredare ljusa bräm, och fiskfjällsmönstret är som kraftigast på buken medan undre stjärttäckare och undergump har en finare teckning. Vissa individer är emellertid överlag svagare tecknade, så avsaknad av tydlig brämning är alltså helt i sin ordning.

VINGUNDERSIDA

TORNSEGLARE: Hos tornseglare går de mellersta täckarna i nästan samma svartbruna nyans som de mindre och dessutom har de skarpt avsatta vitaktiga bräm. Detta ger ett solitt mörkt täckarfält, som i regel kontrasterar mycket tydligt mot ljusare vingpennor och större täckare – ibland inte helt olik känslan man får av vingundersidan hos en adult vitvingad tärna i sommarräkt.

BLEK TORNSEGLARE: De mellersta täckarna har en något ljusare bottenfärg än både de mindre och större täckarna, och teckningen är diskretare med diffust avgränsade ljusa bräm. Detta ger en vingundersida utan egentligt skarpa kontraster och med den mörkaste teckningen på de mindre täckarna, vilket skapar en mörkare framkant på vingen.

I vissa vinklar och ljusförhållanden kan det vara svårt att bedöma denna karaktär, men viktigt då är att studera täckarnas färg i relation till den övriga vingen.

Ovansida

TORNSEGLARE: Mer eller mindre ljusbräm, tydligast på vingtäckarna och med tyngdpunkt på vingens mellersta del. De mindre och mellersta täckarna

FOTO: RICARD GUTIÉRREZ

Tornseglare, 1K

En mörk och lite blöt årsunge med typisk teckning på undervingen. Mellersta täckarna har i princip samma färg som de mindre, och tack vare skarp vit brämning blir kontrasten mellan gråare större täckare distinkt. Notera att kontrasten mellan täckare och pennor påverkas av ljusförhållandena och den kan vara tydligare än här. Jämför även kroppens och vingens brämning med övriga unga tornseglare i artikeln. Barcelona, Spanien, 23 augusti 2012.

FOTO: RICARD GUTIÉRREZ

Blek tornseglare, 1K, rasen *brehmorum*

Bild tagen vid samma tillfälle som den på föregående tornseglare. Märk främst den utsudade och mer gråbeige teckningen på vingtäckarna, med mellersta täckarna tydligt ljusare än de större. Här ses även en diffust avsatt strupfläck och kraftigare bukteckning i förhållande till undergump och stjärttäckare. Barcelona, Spanien, 23 augusti 2012.

är ofta diskret mönstrade, liksom sadeln, vilket i kombination med en mörkare grundfärg skapar en kontrasteffekt mot resten av vingen, huvudet och övergumpen. På övergump och övre stjärttäckare blir brämningen åter distinktare, accentuerat av en ljusare bottenfärg.

En ofta mycket användbar detalj är att tornseglarens armtäckare har i stort sett samma grundfärg som armpennorna. Lägga dock märke till att brämningen kan få täckarna att se ljusare ut!

Jämför även med *pekinensis* under rubriken Geografisk variation.

BLEK TORNSEGLARE: Den ljusa brämningen är jämnare fördelad än hos tornseglare. Bland annat är både sadeln och de mindre och mellersta vingtäckarna ofta tydligt tecknade, medan de övre stjärttäckarna har en tunnare teckning i förhållande till resten av ovansidan. Grundfärgen hos armtäckarna är i regel ljusare än hos armpennorna.

Distinkt mörk sadel nämns ofta som karaktär för blek tornseglare, men i själva verket kan kontrasten vara svag och svårsedd (Lewington 1999). Detta bidrar till det ganska jämnfärgade helhetsintrycket hos juvenila bleka tornseglare.

DRÄKT HOS ADULTTECKNADE FÅGLAR

HUVUD

TORNSEGLARE: Tygel och panna är mörkare och mer jämnfärgade än hos juvenila fåglar vilket gör att näbb och ögontrakt inte blir lika framträdande. I vissa vinklar, speciellt snett framifrån, kan ljusblänk dock göra att ansiktet ter sig ljusare än vad det är. Den skarpt avgränsade strupfläcken sträcker sig bakåt knappt till ögats bakkant och når uppåt som högst till näbbens underkant.

BLEK TORNSEGLARE: Precis som hos juvenila fåglar gör den ljusare grundfärgen att ögontrakten och den något större näbben dominerar ansiktet. Den diffus avsatta strupfläcken når ofta (men inte alltid!) upp till mungipan och sträcker sig i regel förbi ögats bakkant, ibland nästan ända till vingframkanten.

Observera att individer med mörkare grundfärg på huvudet får en tydligare avgränsad strupfläck.

KROPPSUNDERSIDA

TORNSEGLARE: Skillnaden i kroppens brämning mellan arterna är tydligare hos adult tecknade individer och oftast är den karaktären mycket användbar. Märk dock att individuell variation och slitage ger ett visst överlapp i teckningen. Tornseglare har relativt diskret bukteckning, medan undergump och stjärttäckare i regel är kraftigare eller åtminstone likvärdigt mönstrade.

FOTO: MATS WALLIN

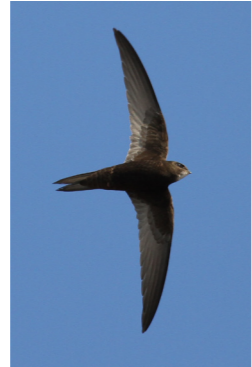

FOTO: MATS WALLIN

FOTO: MATS WALLIN

Ovanifrån räknat ses tornseglare, 3K+ (Öland, Sverige, 17 augusti 2011), tornseglare av rasen *pekinensis*, 2K+ (Aqaba, Jordanien, 25 april 2011), samt underst blek tornseglare av rasen *brehmorum*, 2K+ (Mallorca, Spanien, 31 juli 2011).

Jämför skillnader hos undre vingtäckare, strup-teckning och huvudform (märk dock att huvudet ligger i skugga hos den bleka!)

BLEK TORNSEGLARE: Buken är till skillnad från hos tornseglaren ofta kraftigt tecknad, med ganska breda ljusa bräm som dock slits ned under sommaren. Kontrasten mot huvudet och en mer diskret tecknad undergump och stjärttäckare är nästan alltid iögonfallande.

VINGUNDERSIDA

TORNSEGLARE: Principen är densamma som för juvenila fåglar, alltså ett distinkt avgränsat och solitt svartbrunt fält bestående av mindre och mellersta täckare. Smala ljusa bräm kantar ofta täckarna, men dessa är mer diskreta än ungfågelnas. Observera att 2K-fåglar har blekta juvenila täckare som kan se förvillande ljusa ut, speciellt i skarpt medljus.

BLEK TORNSEGLARE: Även här gäller samma grundregel som för juvenila fåglar. Ljusare (beigebruna) och mjukare tecknade mellersta täckare som ger en diffus övergång mot mörkare mindre täckare. Det kan inte nog understrykas hur betydelsefull denna karaktär är!

OVANSIDA

TORNSEGLARE: Mörkt brun innervinge kontrasterar oftast något mot glänsande svart kropp, mindre och mellersta täckare samt den yttre handen. Hur stor färgskillnaden är varierar individuellt beroende på blekning och slitage (se också rasen *pekinensis* nedan).

Övergump och stjärttäckare visar en ganska grov mörk fjällteckning och i fräsch dräkt även smala ljusa bräm. Sadeln är mycket mörk med endast väldigt tunna bräm.

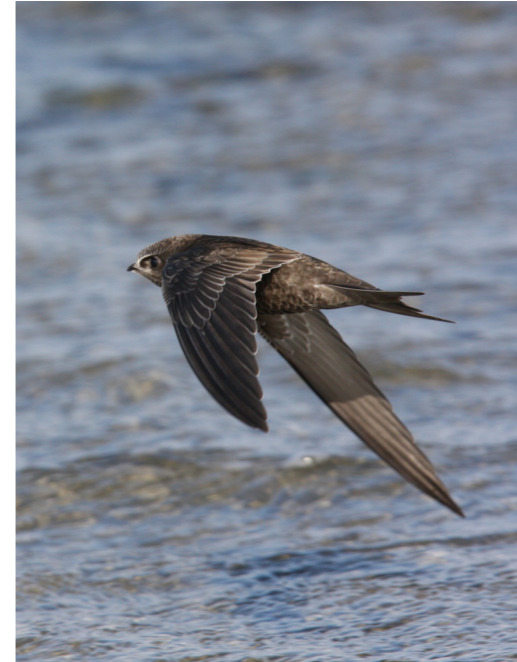
BLEK TORNSEGLARE: I regel mer kontrastrik med framförallt ljusare större och mellersta täckare. Sadeln är grövre mönstrad med distinktare ljus brämning jämfört med hos tornseglare. Övergump och stjärttäckare har ljusare grundfärg och svagare teckning än sadeln. Detta är ofta en bra karaktär gentemot tornseglare.

Liksom hos juvenila fåglar ses ofta en skillnad mellan ljusare större täckare och mörkare arm, men märk att tornseglare som 2K och äldre också visar en färgskillnad, om än aldrig så uttalad.

Geografisk variation

TORNSEGLARE AV RASEN PEKINENSIS: Typiska individer skiljer sig i adult dräkt från nominatrasen genom att ha en något ljusare brun kroppsfärg och mer ljus i ansiktet, inklusive tygel och panna, likt juvenila fåglar av nominatrasen. Strupfläcken når upp till mungipan, som hos många adulta bleka tornseglare. Lewington (1999) fann vid studier av skinn att de flesta av fåglarna var aningen ljusare

FOTO: MARKUS TALLROTH

Tornseglare, 1K

Typisk ansiktsteckning med skarpa kontraster. Märk också att området direkt framför ögat inte är jämnmörkt. Vidare ses en kontrastrik ovansida som här förstärks av ljuset – det ljusst bruna fältet på inre armen skapas till exempel delvis av den glansighet som juvenila tornseglare (och bleka tornseglare) har på många fjädrar. Detta visar på vikten av att kunna bekräfta eller förkasta synintrycken med noggranna observationer eller foton tagna ur flera vinklar. Ottenby, Sverige, 13 augusti 2008.

FOTO: FELIX JACHMANN

Blek tornseglare, 1K, troligen rasen *brehmorum*

Även här ses lite blänk på vingovansidan och vinkeln gör att en säker bedömning av relationen mellan armtäckare och armpennor är svår. Svart ögontrakt är markant, annars är ansiktet ljus och utan hårda kontraster, vilket bidrar till intrycket av ett gigantiskt öga snarare än en banditmask. Bukteckningen kraftig i förhållande till det man ser av undergumpen. Trots att undervingen ligger i skugga kan man ana att teckningen hos täckarna är ganska diffus. Helgoland, Tyskland, 27 oktober 2004.

FOTO: DAVID ERTERIUS

Tornseglare, 1K

Mörkt brun grundfärg, distinkt avsatt vit "front" (stor färgskillnad mellan kind och tygel) och ett distinkt avgränsat mörkt fält bestående av mellersta och mindre täckare. Notera även att kroppens fjällning är minst lika tydlig på undergump/stjärttäckare som på buken. Falsterbo, Sverige, 26 augusti 2012.

FOTO: HANS LARSSON

Tornseglare, 3K+

Svartbrun grundfärg på kropp, mindre och mellersta vingtäckare samt begränsad vit strupfläck (uppåt till näbbens underkant och bakåt inte förbi ögat) gör denna tornseglare lättbestämd. Kroppen har en tunn brämning som knappast är urskiljbar i fält. Rundade yttre handpennor och relativt fräscha och rundade täckarspetsar visar att den är minst 3K. Falsterbo, Sverige, 31 juli 2012.

Tornseglare, 2K+, rasen *pekinensis*

Mycket lik nominatrasen i allmänintryck, men denna individ visar möjligen något ljusare vingtäckare. Observera den ljusa pannan och tygeln samt hur strupfläcken når upp till mungipan. Märk också kraftigt tecknad undergump och undre stjärttäckare samt trubbig huvudprofil och liten näbb jämfört med blek tornseglare. Mongoliet, 9 juni 2009.

FOTO: FELIX JACHMANN

Blek tornseglare, 1K, troligen rasen *brehmorum*

Mer kontrastlös överlag och diffus teckning på mellersta täckarna ger en mjukare tecknad vingundersida. Ansiktsteckningen "utsmetad", med svagare markerad strupfläck och liten kontrast mellan kind och tygel. Undergump och stjärttäckare har svagare teckning än buk fjädrarna. Helgoland, Tyskland, 27 oktober 2004.

FOTO: PAOLO TARANTO

Blek tornseglare, 2K+, troligen rasen *brehmorum*

Beigebrun grundfärg, stor och diffus avsatt vitbeige strupfläck som når bakom ögat och upp till mungipan, ljus kind samt ljusa mellersta täckare är typiska karaktärer. Grovt tecknade buk fjädrar kontrasterar bra mot ett mer otecknat bröst och undergump/stjärttäckare. Sicilien, Italien, 2 juli 2011.

FOTO: JAMES LIDSTER

FOTO: STEVE JAMES

Tornseglare, 2K+, rasen *pekinensis*

Många *pekinensis* uppvisar större kontraster på ovsidan än någon blek tornseglare eller tornseglare av nominatrasen. Notera också den typiska ansiktsteckningen med distinkt avsatt vit "front" mot relativt mörkt huvud. Koko Nor, Kina, 4 juni 2012.

än nominatrasen, men några få exemplar var klart ljusare och anmärkningsvärt lika blek tornseglare.

På ovsidan visar klassiska *pekinensis* en stark kontrast mellan sadeln och en ljusare beigebrun innerdel av vingen, som har distinkta ljusa bräm i fräsch dräkt likt blek tornseglare. Övergump såväl som huvud är ljusare och bidrar till det brokiga helhetsintrycket, mer än vad någon blek tornseglare uppvisar.

Samma princip som hos nominatrasen vad gäller fördelning av brämning är till synes också aktuell för *pekinensis*. Detta gäller alltså kroppens teckning både ovan och under. Likaså är de undre vingtäckarna i princip tecknade som hos nominatrasen, om än i något ljusare färg.

Vi har bara lyckats få tag på bilder av en enda juvenil *pekinensis*, men intrycket av den ligger nära nominatrasens ungfåglar. Eftersom adulta *pekinensis* regelmässigt har ljusare större täckare på vingovsidan skulle det inte förvåna om även juvenila *pekinensis* kan visa det, och på så vis närma sig blek tornseglare i intryck. Mer research behövs!

Jizzmässigt verkar *pekinensis* ligga närmast tornseglare av nominatrasen, men den har till exempel något grundare kluven stjärt (Lewington 1999).

Man bör alltså ha *pekinensis* existens i åtanke vid observationer av varje förmodad blek tornseglare, speciellt då det är oklart hur mycket de varierar. Det kan säkert löna sig att hålla utkik efter *pekinensis* här i Sverige. En typisk adult tecknad individ sticker

FOTO: JAMES LIDSTER

Tornseglare, 2K+, rasen *pekinensis*

Kraftigt underbelyst och vid första anblicken mycket lik blek tornseglare. Bland annat ses ett mycket kraftigt fiskfjällsmönster på kroppen och strupfläcken (som ändå är rätt smal) går upp till mungipan och når strax bakom ögat i den här vinkeln. Mellersta täckarna har dock samma färgton som de mindre täckarna och bildar det typiska solida "tornseglarfältet" på undervingen. Blek tornseglare har dessutom ofta en tydligare skillnad mellan buk och undergump i teckningens intensitet, även om denna *pekinensis* faktiskt närmar sig i det avseendet. Mongoliet, 8 juni 2009.

troligen ut rätt tydligt bland fåglar av nominatrasen, åtminstone innan våra "vitnosade" årsungar blivit flygga.

BLEK TORNSEGLARE: Rasen *illyricus* är större och åtminstone i adult dräkt mörkare än *brehmorum* och närmar sig nästan tornseglare i kroppsfärgen, främst på sadel och buk.

Nominatrasen *pallidus* är den minsta och ljusaste och tenderar att ha klenast näbb och störst strupfläck. Detta är den ras som avviker mest från tornseglaren, men rimligen också den minst troliga att observera på våra breddgrader.

Det finns en hel del kunskapsluckor vad gäller variationen hos alla tre raserna och i dagsläget är det kanske tveksamt om man kan rasbestämma enstaka individer utanför häckningsområdena.

Sammanfattning

UNDER GYNNSAMMA omständigheter i häckningsområdet är blek tornseglare relativt lättbestämd enbart på helhetsintrycket. Vid observationer i Sverige krävs dock fler konkreta detaljer att luta sig mot.

Nyckelkaraktärer är de undre vingtäckarnas teckning och relativa färgton, ansiktsteckningen, fördelningen av kroppens brämning, grundfärgen hos armpennor respektive täckare ovan samt näbb- och huvudform. Det är också viktigt att göra en korrekt åldersbedömning, då delvis olika kriterier gäller utifrån denna. 44

FOTO: ANJA BARISIC & DAVOR CIKOVIC

TACK

Ett stort tack till Jan Bolding Kristensen på Zoologisk museum i Köpenhamn, som ställt skinsamslingen till vårt förfogande, och ett stort tack till alla fotografer – för många för att räknas upp här – som generöst försett oss med bilder på seglare. Stort tack också till Kenneth Bengtsson, Falsterbo fågelstation, Peter Gedda, Berto Minobis/Aiguamolls de l'Empordà Recovery Center/Generalitat de Catalunya och Bo Olsson som gav oss möjligheten att dokumentera seglare i handen.

För givande diskussioner och värdefulla kommentarer på manus tackas följande personer varmt: Peter Adriaens, Amir Ben Dov, Jörgen Bernsmo, Andrea Corso, Stein Ingolf Engebretsen, Anders Eriksson, David Erterius, Ricard Gutiérrez, Magnus Hellström, Alexander Hellquist, Jan Holmgren, Steve James, Ottavio Janni, Måns Karlsson, Nils Kjellén, Jelena Krajnc, James Lidster, Johan Lorentzon, Klaus Malling Olsen, Björn Malmhagen, Tor A Olsen, Troels Eske Ortvad, Huw Roberts, Andrea Svahn, Kasper Thorup, Per Undeland, Uno Unger, Michele Vigano, Mats Waern och Patric Österblad.

REFERENSER I URVAL

- Ahmed, R & Adriaens, P. 2010. *Common, Asian Common and Pallid Swift: colour, nomenclature, moult and identification*. Dutch Birding 32: 97-105.
- Aronsson, N. 2005. *Illyricus eller pekinensis – det är frågan*. Roadrunner 13: 12-13.
- Baker, K. 1993. *Identification Guide to European Non-Passerines*. British Trust for Ornithology, Thetford.
- Blasco Zumeta, J. & Heinze, G-M. *Atlas de Identificación de las Aves de Aragón*. www.javierblasco.arrakis.es/
- Chantler, P. 1993. *Identification of Western Palearctic swifts*. Dutch Birding 15: 97-135.
- Chantler, P. & and Driessens, G. 1995. *Swifts. A guide to the Swifts and Treeswifts of the World*. East Sussex.
- Cramp, S (ed). 1985. *The birds of the Western Palearctic. Vol 4*. Oxford University Press.
- van Duivendijk, N. 2011. *Advanced Bird ID Guide*. New Holland Publishers, London
- Fray, R. 2008. *Identification of a juvenile Common Swift in Shetland, and the elimination of Pallid Swift*. Birding World 21: 347-351.
- Holmström, N. 2007. *Att skåda fotograferade fåglar*. Roadrunner 15: 40-44.
- Lewington, I. 1999. *Separation of Pallid Swift and pekinensis Common Swift*. Birding World 12: 450-452.
- Malling Olsen, K. 2004. *Blek tornseglare*. Roadrunner 12: 38-39.
- McGowan, Y. R. 2002. *Racial identification of Pallid Swift*. British Birds 95: 454 - 455.
- Preston, M. 1999. *The first Pallid Swift to be ringed in Britain*. Birding World 12: 448-449.
- Rucner, R. 1968. *On the Yugoslav endemic subspecies Apus pallidus illyricus*. Larus 20: 28-44.
- Slack, R. 2009. *Rare Birds, Where and When: An analysis of status & distribution in Britain and Ireland*. Rare Birds Books, York.
- Thorup, K. 2001. *First record of Pallid Swift Apus pallidus in Denmark and of ssp. Illyricus in northern Europe*. Dansk Ornitologisk Forenings Tidsskrift 95:169-172.
- Walker, D. 2006. *Pallid Swift in the hand in Kent*. Birding World 19: 473-474.
- Ullman, M. 2004. *Blek tornseglare*. Vår Fågelvärld #8: 47.
- Åkesson S, Klaassen R, Holmgren J, Fox JW, Hedenström A. 2012. *Migration Routes and Strategies in a Highly Aerial Migrant, the Common Swift Apus apus, Revealed by Light-Level Geolocators*. PLoS ONE 7(7): e41195.

Blek tornseglare, rasen *illyricus*, 2K+ (till vänster) och tornseglare, 3K+

Lägg märke till skillnader i färg, strupfläckens storlek och form, intensiteten och fördelningen av kroppsbrämningen samt mellersta täckarnas relativa färgton (tydligast på högervingarna, från betraktaren sett). Dugi otok, Kroatien, 18 juni 2006.

FOTO: DAVID ERTERIUS

Blek tornseglare, 2K+, troligen rasen *brehmorum*

Fiskfjällsmönstrad mörkt brun sadel samt mörka mindre vingtäckare kontrasterar bra mot bakre armen, om än inte riktigt i *pekinensis*-klass. Övergump och stjärttäckare dessutom ljusare och diskret tecknade jämfört med sadeln. Ögontrakten är distinkt avsatt mot ett ganska jämnlyst huvud. Man bör dock komma ihåg att främst adult tecknade bleka tornseglare ofta ger ett förvånansvärt jämnmörkt intryck i fält, och det är väldigt lätt att missta dem för tornseglare. Krumovgrad, Bulgarien, 13 maj 2012.

FOTO: AMIR BEN DOV

Blek tornseglare, troligen rasen *pallidus*

Notera bland annat den typiska undervingen, fördelningen av fiskfjällsmönster på kroppen, ljus kind samt stor och utflytande strupfläck. Näbben är förhållandevis klen och tornseglarliik, något som kan vara utmärkande för *pallidus* men som behöver verifieras. Eilat, Israel, 21 februari 2009.